

Στρατηγικές ανάγνωσης /κατανόησης κειμένων

Εσπερίδα Παγκύπριας Σχολής Γονέων με γενικό θέμα:

Γονείς και παιδιά: Συνταξιδιώτες στο ταξίδι εκμάθησης της μητρικής μας γλώσσας

(Μητρόπολη Λεμεσού, 10 Οκτωβρίου 2014, 6.45μ.μ.)

Γεωργία Κούμα, Επιθεωρήτρια Φιλολογικών Μαθημάτων

Σύνδεσμος του Μαθήματος της Γλώσσας στη Μέση Εκπαίδευση

Μεσούσης της οικονομικοκοινωνικής κρίσης, εμείς θα συνομιλήσουμε για το πώς θα ενδυναμώσουμε τα παιδιά μας, με ποιους απλούς και πρακτικούς τρόπους θα τους προσφέρουμε καλύτερη Παιδεία, πώς θα τους ενισχύουμε στον συνεχή αγώνα τους για εκμάθηση της μητρικής μας γλώσσας, της ελληνικής, που αποτελεί το εφελτήριο για πολλές άλλες επιτυχίες και διακρίσεις. Η Παιδεία αποτελεί το μόνο αγαθό το οποίο δεν λεηλατείται από κανένα εισβολέα και δεν υφαρπάζεται από καμία τρόικα. Η Παιδεία αποτελεί την καλύτερη επένδυση, με πολλά οφέλη, βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, την καλύτερη κατάθεση στην Τράπεζα της ψυχής και του πνεύματος. Η ελληνική γλώσσα, η μητρική μας γλώσσα, αποτελεί αντικείμενο διδασκαλίας στα σχολεία μας και μέσον διδασκαλίας των άλλων μαθημάτων.

Θέμα μου, απόψε, είναι η σύντομη παρουσίαση και εν συνεχεία η συζήτηση επί στρατηγικών ανάγνωσης και κατανόησης κειμένων, ένα χώρο που μας παιδεύει και στον οποίο παιδεύουμε και εκπαιδεύουμε τα παιδιά μας!

Πρώτιστα, ας ορίσουμε τι σημαίνουν οι όροι στρατηγική, κατανόηση, κείμενα, αναγνωστική κατανόηση. Στρατηγική καλούμε τη μέθοδο με την οποία επιδιώκεται η επίτευξη συγκεκριμένου στόχου, μέσω σχεδιασμού ενεργειών προσαρμοσμένων στις μαθησιακές ανάγκες και στην προσωπικότητα του μαθητή. Κατανόηση ονομάζουμε την πλήρη και σαφή αντίληψη που παρέχει τη δυνατότητα γνώσεως, διακρίσεως και συσχετισμού δεδομένων. Η κατανόηση είναι μια ενεργητική διαδικασία. Κείμενα είναι ό, τι κείται μπροστά μας. Κατά τον ορισμό της PISA, της διεθνούς έρευνας για αξιολόγηση των μαθητών, τα κείμενα υποδιαιρούνται σε συνεχή και μη συνεχή κείμενα. Τα συνεχή κείμενα αποτελούνται από προτάσεις οργανωμένες σε παραγράφους, που μπορεί να εντάσσονται σε ακόμη μεγαλύτερες δομές, όπως ενότητες, κεφάλαια, βιβλία (αφηγήσεις, εκθέσεις, οδηγίες, έγγραφα, πρακτικά κ.ά.). Τα μη συνεχή κείμενα αποτελούνται από πίνακες, διαγράμματα, σχηματικές απεικονίσεις, χάρτες κ.ά.

Αναγνωστική κατανόηση ονομάζεται η διαδικασία αλλά και το αποτέλεσμα της ανάγνωσης ενός κειμένου. Πολλοί ερευνητές θεωρούν την αναγνωστική κατανόηση ως μια πολύπλοκη και πολυεπίπεδη διαδικασία, η οποία δεν έχει πλήρως αποτυπωθεί στις πολυάριθμες μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια. Εγγραμματισμός στην κατανόηση κειμένων καλείται η ικανότητα του αναγνώστη να κατανοεί γραπτά κείμενα, να τα χρησιμοποιεί και να προβληματίζεται

πάνω σ' αυτά, προκειμένου να επιτυγχάνει τους στόχους του, να διευρύνει συνεχώς τις γνώσεις του και να συμμετέχει ενεργά στην κοινωνική ζωή.

Συνεχίζουμε με κάποιες παραδοχές, που όλους, ως γονείς, μας απασχόλησαν ή μας απασχολούν: Το παιδί μου: Διαβάζει, αλλά δεν καταλαβαίνει τι διαβάζει... Καταλαβαίνει, αλλά δεν μπορεί να εκφραστεί με άνεση και να πει τι διάβασε..., Προσπαθεί, αλλά δυσκολεύεται να απαντήσει γραπτώς τις ασκήσεις του ή να γράψει έκθεση..., Ακούει κάτι σε συνεχή λόγο, αλλά αδυνατεί να το μεταδώσει ορθά... Πώς απαντώνται αυτά τα ερωτήματα; Ποια η σχέση οικογένειας και σχολείου σ' αυτόν τον αγώνα για κατανόηση και παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου; Η σχέση τους είναι αλληλοεξαρτώμενη και αλληλοσυμπληρούμενη.

Κοινή διαπίστωση όλων, λοιπόν, είναι ότι υφίστανται ποικίλα προβλήματα κατανόησης κειμένων από τα παιδιά μας. Διαπιστώνουμε ότι υπάρχει αριθμός μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες, όπως για παράδειγμα δυσλεξία, με δυσκολία προσήλωσης στο μάθημα, με αργό ρυθμό μάθησης, με επιμονή στην επιφανειακή ανάγνωση. Παρατηρούμε ακόμη μαθητές με πολύ φτωχό λεξιλόγιο, που τους εμποδίζει να κατανοήσουν ένα σύντομο κείμενο και να μιλήσουν γι' αυτό.

Και αναδύεται το ερώτημα: Πώς εγώ, ως γονιός, μπορώ να βοηθήσω το παιδί μου, ώστε σταδιακά να ξεπεράσει τα όποια προβλήματα του φράσουν τη μαθησιακή του πορεία και κάποτε του δημιουργούν αισθήματα ενοχής, άγχους ή απόρριψης, χαμηλή αυτοεικόνα, αδιαφορία ή το οδηγούν σε παραβατική συμπεριφορά; Βασική προϋπόθεση για επιτυχή αντιμετώπιση αποτελεί η ενεργός γονεϊκή εμπλοκή, εσάς των γονέων, στα του σχολείου και η θετική εικόνα που πρέπει να έχετε για το θεσμό του σχολείου. Εμείς, είτε ως Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού είτε ως εκπαιδευτικοί υπάρχουμε επειδή τα παιδιά σας είναι οι μαθητές μας και αποτελούν το επίκεντρο όλων των προσπαθειών μας για παροχή των απαραίτητων γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων για ολοκλήρωση της προσωπικότητάς τους. Σας υπενθυμίζω ότι πρώτιστος και υπό έμφαση στόχος του Υπουργείου μας φέτος είναι η ποιοτική βελτίωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Ως εκ τούτου, θεωρούμε απαραίτητη τη συνεχή αλληλοενημέρωση οικογένειας -σχολείου για τη μαθησιακή πορεία του παιδιού και τη στενή και ειλικρινή συνεργασία γονιού – καθηγητή. Οι τακτές επισκέψεις σας στο σχολείο και η διά ζώσης επικοινωνία με τους καθηγητές του παιδιού σας θα σας προσφέρει ευκαιρίες για ανταλλαγή απόψεων και συζήτηση για τα δυνατά και για κάποια (πιθανώς) αδύνατα σημεία του παιδιού και για στήριξή του. Θα μου πείτε κάποιοι ότι δεν είστε καθηγητές για να βοηθάτε έμπρακτα τα παιδιά σας, ότι δεν έχετε αρκετό χρόνο για να τα στηρίζετε, ότι δεν έχετε χρήματα για να τα στέλλετε φροντιστήρια και πολλά άλλα, που σίγουρα συνυφαίνουν τη σκληρή πραγματικότητα. Όμως, έχετε το θείο δώρο να είστε γονείς, περιβάλλετε τα παιδιά σας με πολλή στοργή, αγωνιάτε για το παρόν και το μέλλον τους, ποθείτε να τους δείτε άξια μέλη της κοινωνίας και ανθρώπους ευτυχισμένους. Ως γονείς μπορείτε να στηρίζετε ποικιλόμορφα τα παιδιά σας: Να τα ενθαρρύνετε να διαβάζουν, έστω και αν δεν μπορείτε να τα εξετάζετε ή να λύετε τις απορίες τους. Να δημιουργείτε τις απαραίτητες, βασικές, προϋποθέσεις για διάβασμα. Να τα εποπτεύετε και να τα παρακολουθείτε διακριτικά. Ένα χαμόγελο, μια αγκαλιά, η προσφορά ενός ποτηριού χυμού την ώρα που ζορίζονται στο διάβασμα, λένε πολλά... Να συνομιλείτε μαζί τους, να τους ακούτε, να συναποφασίζετε, όπου είναι δυνατόν...

Σήμερα, η κατανόηση κειμένων θεωρείται σε ένα μεγάλο ποσοστό υπεύθυνη για τη σχολική επιτυχία ή αποτυχία των μαθητών μας και αποτελεί το κριτήριο με το οποίο κάποιος θεωρείται στην ενήλικη ζωή του εγγράμματος ή λειτουργικά αναλφάβητος.

Ποιες είναι, λοιπόν, οι βασικές στρατηγικές ανάγνωσης /κατανόησης κειμένων, που θα βοηθήσουν τα παιδιά μας στην εκμάθηση της μητρικής μας γλώσσας και να παράγουν ορθό λόγο, προφορικό και γραπτό; Οι μαθητές να συμπεραίνουν το νόημα των κειμένων από τα συμφραζόμενα, να κατανοούν το γενικό νόημα του κειμένου, να επιστρατεύουν προϋπάρχουσες γνώσεις τους, να διαβάζουν στον ελεύθερό τους χρόνο διάφορα είδη γραπτού λόγου. Να διαβάζουν τρεις φορές, τουλάχιστον, το κείμενο, να ασκηθούν στην αποκρυπτογράφηση του τίτλου του, στην εύρεση πλαγιότιτλων, στην ανίχνευση και ερμηνεία αγνώστων λέξεων /φράσεων, στην επισήμανση του βασικού νοήματος του κειμένου και των άλλων ιδεών του, στην ανάλυση, σύνθεση και ανάπτυξη των ιδεών αυτών, στην προσωπική τοποθέτηση επί τούτων, προφορικά ή γραπτά κ.ά. Συνάμα, ο εκπαιδευτικός πρέπει να δίνει κίνητρα στους μαθητές του για να εμπλακούν σε μια ουσιαστική και κριτική ανάγνωση του κειμένου και όχι επιφανειακή (π.χ. να οδηγείται σε συμπεράσματα βάσει στοιχείων του κειμένου, να συνοψίζει, να εκφράζει απόψεις, να διορθώνει λάθη). Επιπλέον, να επιλέγει τα σωστά κείμενα, που ταιριάζουν στο μαθησιακό και ηλικιακό επίπεδο των μαθητών του.

Τι άλλο εισηγούμαστε για την κατανόηση κειμένων; Γρήγορη ανάγνωση (εξοικείωση με το θέμα και το περιεχόμενο), μετά εστίαση της προσοχής για εντοπισμό της γενικής ιδέας του κειμένου (γενική προσοχή), εστίαση της προσοχής για εντοπισμό συγκεκριμένων πληροφοριών (επιλεκτική προσοχή), προβλέψεις, βάσει διαφόρων στοιχείων του κειμένου (π.χ. τίτλος, κάποιες λέξεις), αξιοποίηση συμφραζομένων για κατανόηση του νοήματος, ενεργοποίηση προϋπάρχουσας γνώσης, αναγνώριση των δομικών στοιχείων του κειμένου (π.χ. χωρισμός παραγράφων), Λεπτομερή ανάγνωση (απόλυτη προσήλωση στο κείμενο), χρήση πηγών (βιβλίων αναφοράς – λεξικά, Γραμματική, Συντακτικό-διαδίκτυο κ.ά.), κράτηση Σημειώσεων, κατασκευή διαγραμμάτων, εννοιογραμμάτων κ.ά.

Επιπρόσθετα, παραθέτουμε, επιγραμματικά, και κάποιες άλλες στρατηγικές που υποβοηθούν στην κατανόηση κειμένων: Υπογράμμιση κύριων σημείων του κειμένου, Καταγραφή βασικών λέξεων – κλειδιών, Οπτικοποίηση, Περίληψη, Αυτοερωτήσεις, Νοητικές εικόνες (δηλαδή μετατροπή των προς εκμάθηση πληροφοριών σε εικόνα, εννοιογράμματα κ.ά).

Ίσως διερωτάστε ποιος ο σκοπός της ανάγνωσης. Η Καζάζη αναφέρεται σε 5 επίπεδα: Στην επικοινωνία, όταν ο αναγνώστης αποκωδικοποιεί και ερμηνεύει το κείμενο που έχει γράψει ο συγγραφέας, στη μάθηση, με σκοπό την απόκτηση γνώσεων, στην άντληση πληροφοριών, όπου αξιοποιούνται οι προϋπάρχουσες γνώσεις που διαθέτει ο αναγνώστης, στην ευχαρίστηση που λαμβάνει το άτομο μέσα από το κείμενο, στο ενδιαφέρον, όταν το άτομο διαβάζει κείμενα που ικανοποιούν τα ενδιαφέροντά του με απώτερο σκοπό την αυτοενημέρωση ή και την ικανοποίηση της περιέργειας.

Θα ήθελα να ολοκληρώσω τη σύντομη αυτή παρουσίαση, εστιάζοντας στα 4 διαφορετικά στυλ ανάγνωσης, όπως τα καταγράφουν οι Lunzer & Gardner: Αυτά αναφέρονται: 1. στην Προσληπτική ανάγνωση, όταν απαιτείται η διαρκής συνδρομή της μνήμης, για την επιτυχή κατανόηση. 2. στη Συναισθηματική ανάγνωση, όταν η ανάγνωση διακόπτεται στιγμιαία εξαιτίας της ανάκλησης συναισθηματικών σκέψεων.3. στη “Διαγώνια” ανάγνωση, όταν θέλουμε να πάρουμε μια μικρή

γεύση του κειμένου ή να διαπιστώσουμε εάν αυτό βρίσκεται στη σφαίρα των ενδιαφερόντων μας. 4. στην Ανιχνευτική ανάγνωση, όταν θέλουμε να εντοπίσουμε μια συγκεκριμένη πληροφορία που βρίσκεται στο κείμενο. Αντιλαμβάνεστε πως, ανά περίπτωση, όλοι επιλέγουμε ένα ή περισσότερα στυλ ανάγνωσης.

Ως γονείς, λοιπόν, και σε στενή συνεργασία με τους καθηγητές των παιδιών σας, μπορείτε να στηρίζετε ποικιλόμορφα τα παιδιά σας στο δύσκολο αλλά ωραίο και ελκυστικό ταξίδι κατανόησης κειμένων και εκμάθησης της μητρικής μας γλώσσας, της ελληνικής. Ας μην ξεχνάμε ότι η γλώσσα μας αποτελεί βασικό στοιχείο της ελληνικής μας ταυτότητας και της εθνικής μας επιβίωσης σ' αυτούς τους δύσκολους και ανατρεπτικούς καιρούς που βιώνουμε σήμερα.